

ΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

Γράφει ο Δρ Βασίλης Αβραχάς → Τηλ: 0431262823 → mousaiostheatrelos@yahoo.com.au

Ελύτης... όπως λέμε Ελλάδα! Γιατί τον Μάρτιο ονειρευόμαστε Ελληνικά!

Το περασμένο Σάββατο, 19 Μαρτίου, στα πλαίσια εκδήλωσης του Τμήματος «Οδυσσέας Ελύτης» της ΑΧΕΠΑ ΝΝΟ, είχα τη χαρά και την τιμή να μοιραστώ μερικές σκέψεις μου για τον νομπελίστα ποιητή μας Οδυσσέα Ελύτη μ' ένα πολυπληθές και ενθουσιώδες κοινό. Δυστυχώς, όπως συμβαίνει σε τέτοιες περιπτώσεις, η ομιλία πετάει στον αέρα και φεύγει, με αποτέλεσμα όσοι ήταν παρόντες μετά από λίγο να ξεχνούν τα όσα άκουσαν, ενώ όσοι ήταν απόντες να καταδικάζονται εσαεί στην ατυχία τους... Επειδή, λοιπόν, η συγκεκριμένη ομιλία θεωρήθηκε ενδιαφέρουσα από πολλούς –για πολλούς, φαντάζομαι, και διαφορετικούς λόγους– θεώρησα κι εγώ σκόπιμο να την παρουσιάσω καταγεγραμμένη σε μία κάποια μορφή, τέλος πάντων, έτσι ώστε κι άλλοι να έχουν την ευκαιρία να την αποτιμήσουν... και οι ήδη τυχεροί να την απολαύσουν εκ νέου. Σήμερα σας παραθέτω το πρώτο μέρος, ενώ την ερχόμενη εβδομάδα έπεται το δεύτερο και τελευταίο.

Ο Οδυσσέας Ελύτης ήταν ο Βενιαμίν τής περιφημής «Γενιάς του '30». Το 1931 όταν πρωτοκυκλοφόρησε η σημαδιακή Στροφή τού Γιώργου Σεφέρη μόλις που έκλεινε τα είκοσι του χρόνια. Ή, για να σας υποβάλω πιότερα τους οιωνούς που συνόδεψαν την ποιητική του εμφάνιση, όταν ο Ελύτης γεννιόταν ο εν αγίοις μυθογράφος τής νεότερης λογοτεχνίας μας, ο Αλέξανδρος ο Παπαδιαμάντης, έκλεινε για πάντα τα μάτια στην αιωνιότητα. Στα είκοσι τέσσερά του ο Ελύτης θα γνωρίσει μια μεγάλη ψυχή ονόματι Ανδρέας Εμπειρικός και μαζί θα βαλθούν να αναζητήσουν τα χνάρια ενός αφανούς γίγαντα της ελληνικής καλαισθησίας, τον μαΐστορα των χρωμάτων Θεόφιλο Χατζημιχαήλ. Στη διάρκεια της απεχθούς / επαχθούς γερμανικής Κατοχής, θα τον βρούμε μέλος τού «Κύκλου Παλαμά», ο οποίος ιδρύθηκε για να καλυφθεί κάπως το κενό τής απουσίας τού μεγάλου μας εθνικού ποιητή. Ο Ελύτης, όμως, έχει ήδη αρχίσει να εκπέμπει αυτόφωτα το δικό του φως –στην Ελλάδα και πέρα από αυτήν...

Όταν πατάς εκεί που έχουν ήδη πατήσει Έλληνες ωσάν τον Παπαδιαμάντη, τον Θεόφιλο και τον Παλαμά, όταν ανδρώνεσαι μέσα σ' ένα περιβάλλον που το μόνο που αποζητάει είναι κάπου μια στέρεη Ελλάδα, όταν ο ήρωας των οραματισμών σου είναι ένας βετεράνος της οικουμενικής φαντασίας όπως ο Εμπειρικός, τι μπορείς άραγε να αναζητήσεις; Ως προς τι και σε ποιο βαθμό μπορεί η πνευματική σου αναζήτηση να διαφοροποιηθεί και να πλαστουργήσει έναν καταδικό σου εαυτό; Κομμάτι δύσκολο το εγχείρημα... για να μην πω τελείως ανέφικτο. Μα γνωρίζουμε πολύ καλά κι είναι από χίλιες-δυο μεριές μαρτυρημένο ότι ο Ελύτης στάθηκε ποιη-

τής –που θα πει, εν τέλει, δημιουργός– του ανέφικτου... Ένα πάντως είναι σίγουρο και δεδομένο: η μοίρα σου είναι ελληνική, τουτέστιν, σε θέλει κατ' ανάγκη στη σκιά των ελληνικών σου θεών, γιατί κι αυτοί με τη σειρά τους δεν μπόρεσαν παρά να πειστούν σε μία υπέρτερη ανάγκη. Παρόλα αυτά, σίγουρο είναι και κάτι άλλο, αν και όχι δεδομένο αλλά ζητούμενο: αν θες να αναπνεύσεις ελεύθερος πρέπει να τους αρνηθείς τους θεούς και να πλανηθείς κυνηγημένος, «φυγός θεόθεν» να γίνεις «και αλήτης» –καθώς λέει κι ο μέγας Εμπεδοκλής– έτσι ώστε να τους βρεις κάποτε ξανά φίλους ισοστάσιους και συνοδοιπόρους...

Θα πρέπει ευθύς εξαρχής να ομολογήσω ότι το θέμα μου είναι στην πράξη άκρως προβληματικό. Βασικά, διότι όταν κανείς διαβάζει – ξανά και ξανά– το έργο του Ελύτη δεν αντιλαμβάνεται –ούτε άμεσα, ούτε έμμεσα– ότι πρόκειται για έργο που έχει προκύψει μέσα από την πνευματική αναζήτηση του δημιουργού του. Μα είναι δυνατόν, θα με ρωτήσετε, ένας δημιουργός να μην έχει οιστρηλατηθεί από το αίτημα της αναζήτησης; Και θα σας απαντήσω: προφανώς δεν αναφέρομαι στη συμβατική αναζήτηση, εκείνη δηλονότι που διέπει κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα που λίγο ή πολύ ξεφεύγει από τις επιταγές τής συνήθειας, αλλά στην καίρια αναζήτηση που δημιουργεί εκ του μηδενός νέες συνήθειες, νέες δραστηριότητες, νέα καθεστώτα εμπειρίας και αίσθησης. Το προβληματικό, ειδικότερα, με το έργο τού Ελύτη έγκειται στο γεγονός ότι, ενώ βρίθει από την αιεφορία τέτοιων καθεστώτων εμπειρίας και αίσθησης, θαρρείς πως ο δημιουργός τους δεν χρειάστηκε ποτέ να περιπλανηθεί προς αναζήτησή τους, πως ήταν πάντοτε τα πάντα εκεί μπροστά στα μάτια της ψυχής του. Χρέος, λοιπόν, έχω να επιλύσω αυτό το πρόβλημα και να παρουσιάσω μπροστά στα δικά σας πνευματικά μάτια έναν Ελύτη που υπήρξε μεγάλος δημιουργός ακριβώς επειδή αναζητήσε χωρίς να αναζητήσει... και να εξηγήσω τι στο καλό μπορεί να σημαίνει μια τέτοια αντινομία.

Από τα βιογραφικά τού ποιητή γνωρίζουμε ότι πράγματι περιπλανήθηκε σε διάφορες χώρες τής Ευρώπης, καθώς και στις αντίπερα του Ατλαντικού ακτές, για να καταστεί κοινωνός των πιο προοδευτικών ρευμάτων, κινήσεων και ιδεών τής εποχής του. Πιο πολύ απ' όλες, μάλιστα, προτίμησε ή κι αγάπησε, αν θέλετε, τη Γαλλία με τους αλλοπρόσαλλους σουρεαλιστές τού Αντρέ Μπρετόν και της παρέας του. Μα τι σχέση έχουν όλα ετούτα με το Ελληνικό που διαποτίζει και διαπερνά σύγκορμα όλους τους στίχους και τις αράδες που μας κληροδότησε ο Ελύτης; Ακόμα κι αν δεχθούμε ότι συνειδητά αναζητώντας πήγε σε Ευρώπες κι Αμερικές και γύρισε με

χίλιες-δυο πρωτοφανέστες υπαρξιακές πραμάτειες, ακόμα και τότε θα πρέπει να παραδεχθούμε ότι το κάλλος και η αγιοσύνη, τουτέστιν, η Ελλάδα κι ο Χριστός, που αποπνέουν τα έργα του δύσκολα, πολύ δύσκολα, συμβιβάζονται με τους κόπους τής πρότερης περιπλανώμενης αναζήτησής του. Φαινομενικά τα πράγματα έχουν κάπως έτσι, αλλά όπως συμβαίνει σχεδόν πάντα τα φαινόμενα απατούν. Με άλλα λόγια, η επιφάνεια της βιογράφησης του Ελύτη είναι παραπλανητική-θα τολμούσα να πω, αντι-Ελυτική!

Επιστρέφω στο μοτίβο ή στον τεχνικό πια για την εποχή μας όρο «αναζήτηση». Όσο κι αν θεωρείται αυτονόητο ή προφανές ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει χωρίς αναζήτηση, ότι είναι ένα ον της αναζήτησης –ένας *Homo quaerens*– για πρώτη φορά στη νεωτερικότητα ο εν λόγω όρος κυριολεκτείται για να περιγράψει ένα πολύ ειδικό φαινόμενο επιτέλεσης της ταυτότητας: την επιτακτική ανάγκη πλήρωσης του συμβολικού κενού που προκύπτει με την απαξίωση των παραδοσικών κοινοτικών σχέσεων, την εκβιομηχάνιση και αστικοποίηση της καθημερινής ζωής, τη μεταναστευτική μετατόπιση του αισθήματος του ανήκειν, την καταλυτική εμπειρία των δύο Παγκοσμίων Πολέμων και την απώλεια της βεβαιότητας που χάριζαν κάποτε οι παλιοί κοσμοθεωρητικοί κώδικες, ο άνθρωπος –εννοείται, ο σύγχρονος άνθρωπος– θέλοντας και μη υπακούει σε μία άλλη λογική. Η αναζήτηση δεν είναι πια συνειδητή ή ασύνειδη απόρροια της ταυτότητας, αλλά συνειδητή ή ασύνειδη πραγμάτωση της ταυτότητας. Ο παραδοσιακός άνθρωπος αναζητούσε αυτά που θα μπορούσαν να προαγάγουν την ταυτότητά του, ενώ ο σύγχρονος άνθρωπος αναζητά αυτά που μπορούν ενδεχομένως να του χαρίσουν μια ταυτότητα. Συνεπώς, ο Ελύτης ως πνευματικός αναζητητής με ενδιαφέρει ως σύγχρονος, ως ο αναζητητής που αναζητά ταυτότητα... έστω κι αν την έχει... γι' αυτό με ενδιαφέρει περισσότερο, γιατί μπορεί να μας βοηθήσει να καταλάβουμε ορισμένες καίριες διαφοροποιήσεις εντός της ομογενοποιημένης κατά τ' άλλα νεωτερικής ανθρωπολογίας.

Θυμίζω ότι το θέμα της ομιλίας μου ήταν «Ο Οδυσσέας Ελύτης ως πνευματικός αναζητητής». Για την ακρίβεια αυτό ήταν το συμβατικό μου θέμα και όχι το αληθινό. Το τελευταίο το είχα συλλάβει ως «Ύψος θεόθεν» ο Ελύτης ή μοναχά «αλήτης»; Όταν την ερχόμενη εβδομάδα διαβάσετε και το δεύτερο μέρος τής ομιλίας μου, τότε θα καταλάβετε πλήρως τι ήθελα να πω...